

Creatief & Circulair: duurzame voorbeelden uit de culturele en creatieve sector

Fotografie: Marco Borggreve

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Voorwoord	3
Inleiding	4
FILM	5
IK BEN GEEN ROBOT & NARCOSIS, VAN OAK MOTION PICTURES	6
POPPodium	8
TIVOLIVREDENBURG	8
PATRONAAT HAARLEM	11
THEATER	13
HET WILMINKTHEATER EN MUZIEKCENTRUM ENSCHEDE	14
INTERNATIONAAL THEATER AMSTERDAM	16
FILMHUIZEN	18
CINECITTA TILBURG	19
LUMIÈRE MAASTRICHT	21
BIBLIOTHEEK	23
OPEN BIBLIOTHEEK DELFT	24
MUSEA	26
VAN ABBEMUSEUM, EINDHOVEN	27
FRIES MUSEUM	29
EVENEMENTEN	31
ZWARTE CROSS FESTIVAL	32
INTO THE GREAT WIDE OPEN	35

Voorwoord

September 2025

Duurzaamheid is niet iets van de toekomst – het is een opdracht van nu. Het is van groot belang dat ook organisaties in de culturele en creatieve sector deze transitie goed en tijdig kunnen maken. Op die manier blijft de sector zelf toekomstbestendig omdat organisaties meegroeien in een wereld in transitie. Maar ook voor Nederland is het belangrijk dat deze sector tijdig de transitie kan maken. En juist in de culturele sector, waar creativiteit, verbeeldingskracht en maatschappelijke betrokkenheid centraal staan, ligt een unieke kans om het verschil te maken. Van theater tot museum, van filmset tot bibliotheek: overal zien we inspirerende initiatieven die laten zien dat verduurzamen kan.

In deze publicatie hebben we een aantal praktijkvoorbeelden verzameld die dat onderstrepen. Het zijn verhalen van doeners: culturele instellingen die met lef, samenwerking en innovatie stappen zetten naar een duurzamere toekomst. Of het nu gaat om energieverbruik, circulair werken, mobiliteit of vergroening

van producties – deze voorbeelden bewijzen dat verduurzaming hand in hand kan gaan met artistieke kwaliteit en publieksbereik. Als Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap trekken we hierin samen op. Om de krachten te bundelen en kennis breder in de sector te verspreiden. Want elke stap telt – en elke organisatie die zich laat inspireren en aan de slag gaat, draagt bij aan een leefbare wereld voor de generaties na ons.

Vind inspiratie in deze publicatie. Blader, lees, deel, en vooral: laat u aansteken door het enthousiasme van uw collega's in het veld. Of u nu werkt in een klein theater, een groot museum, een reizend festival of een filmproductiehuis – de duurzame toekomst begint met één keuze. En die ligt binnen handbereik.

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Inleiding

Deze rapportage brengt twaalf aansprekende voorbeelden in kaart van afvalverwerking, circulariteit, energiebesparing en gebouwbeheer binnen de Nederlandse culturele en creatieve sector (hierna: cultuursector). De geselecteerde organisaties vervullen een voorbeeldfunctie en zijn afkomstig uit verschillende deelsectoren van deze cultuursector: musea, podiumkunsten, poppodia, evenementen, filmindustrie, filmhuizen en bibliotheken.

Deze organisaties kenmerken zich door hun keuzes voor duurzaam beleid, programmatische invulling en/of hun vermogen om bewustwording te creëren bij bezoekers en samenwerkingspartners. Daarmee kunnen zij een inspiratiebron zijn voor anderen.

Van ieder inspirerend voorbeeld zijn de activiteiten en maatregelen beschreven die als een 'best practice' gezien kunnen worden. Naast een beschrijving van de gerealiseerde maatregelen, worden ook hun toekomstvisies en potentiële vervolgstappen besproken. Dit kunnen zowel grote, als kleine dromen zijn, maar allemaal dragen ze bij aan een verdere stap in de verduurzaming van de cultuursector.

In totaal zijn er twaalf organisaties geselecteerd. Deze selectie vormt uiteraard geen volledig beeld van alle initiatieven in de sector, maar biedt wel een representatieve blik op inspirerende voorlopers uit de deelsectoren.

Musea: Fries Museum & Van Abbemuseum

Podiumkunsten: Internationaal Theater Amsterdam & Wilmlinktheater en Muziekcentrum Enschede

Poppodia: Patronaat & TivoliVredenburg

Evenementen: Into The Great Wide Open & Zwarte Cross Festival

Filmindustrie: OAK Motion Pictures

Filmhuizen: Cinécitta & Lumière

Bibliotheken: OPEN Bibliotheek Delft

De aanpak varieert: van technische innovaties tot gedragsverandering die samen bijdragen aan een bredere transitie naar een duurzame sector.

Ambities en commitment

Ambities en commitment uitspreken zorgt bij veel organisaties voor dat duurzaamheid structureel wordt aangepakt. Waarbij bij het Fries Museum de ambitie van de regio wordt overgenomen en vol ingezet wordt op duurzaamheid, committeert Internationaal Theater Amsterdam zich aan het Theatre Green Book. Duurzaamheid wordt hierdoor al vanaf de conceptfase onderdeel van het maakproces.

Technische maatregelen

Het Wilmlinktheater laat zien hoe slimme koppelingen tussen planning en klimaatinstallatie energieverbruik reduceren. Het Fries Museum beschikt zelfs over een depot dat energie oplevert. Ook monumentale panden, zoals die van het Van Abbemuseum en Internationaal Theater Amsterdam, blijken succesvol verduurzaamd te kunnen worden.

Gedragsverandering

Into The Great Wide Open en OAK Motion Pictures richten zich op duurzamer reisgedrag en het compenseren van CO₂-uitstoot. Zij benadrukken dat duurzaamheid niet stopt bij het gebouw, maar zit in dagelijkse keuzes van medewerkers en bezoekers.

Afvalvermindering en waterbeheer

TivoliVredenburg en Lumière tonen hoe effectief afvalscheiding kan zijn, terwijl Zwarte Cross en Patronaat inzetten op waterzuivering en plasticreductie – inspeliend op aankomende Europese regelgeving.

Bewustwording creëren

De OPEN Bibliotheek Delft en Cinécitta blinken uit in dit aspect. Zij maken duurzaamheid zichtbaar en bespreekbaar via hun inrichting, horeca en educatieve programma's, en stimuleren bezoekers om zelf duurzamere keuzes te maken.

Uit alle 'best practices' blijkt dat structurele verankering van duurzaamheid cruciaal is. Of het nu via een duurzaamheidsmanager, team of vast aanspreekpunt gebeurt: continuïteit vereist eigenaarschap. Duurzaamheid mag niet afhankelijk zijn van één bevlogen collega, maar moet gedragen worden door de hele organisatie.

De organisaties laten zien dat verduurzaming haalbaar en inspirerend kan zijn. De kracht van samenwerking binnen én buiten de sector blijkt hierbij onmisbaar. Door kennis te delen en elkaar te versterken, kunnen instellingen sneller vooruitgang boeken en wordt verduurzaming voor iedereen toegankelijker.¹

¹ Een aanzienlijk deel van de in deze rapportage beschreven maatregelen is gerealiseerd met behulp van subsidies. De financiële haalbaarheid van maatregelen valt buiten het kader van dit onderzoek

1

FILM

IK BEN GEEN ROBOT & NARCOSIS, VAN OAK MOTION PICTURES

OAK Motion Pictures ontwikkelt, produceert en coproduceert speelfilms voor zowel de Nederlandse als internationale markt. Duurzaamheid is daarbij geen bijzaak, maar een van de fundamentele uitgangspunten. In recente producties als *Narcosis* en *Ik ben geen robot* komt deze ambitie duidelijk naar voren. Beide films laten zien hoe duurzame keuzes – van afvalscheiding tot CO₂-compensatie – geïntegreerd kunnen worden in een artistiek en technisch hoogstaande productie.

Narcosis won drie Gouden Kalveren in 2022, terwijl de kortfilm *Ik ben geen robot* in 2025 werd bekroond met een Oscar voor Best Live Action Short Film. Achter deze successen schuilt een gedisciplineerde werkwijze waarin duurzame productie standaard is geworden.

Wat OAK Motion Pictures een 'best practice' maakt komt samen in twee thema's: Duurzaam produceren en Circulaire bedrijfsvoering.

DUURZAAM PRODUCEREN: de zeven stappen

Producent en oprichter Trent ontwikkelde zeven duurzame stappen die bij elke nieuwe productie worden toegepast:

1. Set the tone: intentie uitspreken en budget vrijmaken (dit is vaak minder dan 1% van het totale filmbudget)
2. Prikkelen: enquête onder de hoofdverantwoordelijken
3. Identiteit: je eigen duurzame identiteit creëren met het hele team
4. Ambitie en doelen opstellen
5. Actieplan opstellen: nadenken over keuzes
6. Draaidagen: elkaar helpen en herinneren op de set
7. Resultaten viëren

Deze aanpak kost extra voorbereidingstijd – gemiddeld een half jaar – maar levert veel op: betere samenwerking, meer bewustzijn en tastbare impact. Door samen de eigen duurzame identiteit op te schrijven en hier directe acties aan te koppelen, wordt per onderdeel voor iedereen duidelijk waar nog over nagedacht moet worden. Bijvoorbeeld: welk wasprogramma is het meest duurzaam voor de kostuums, welke personenmobiliteit is tegenwoordig het meest duurzaam op de markt, kan de cateraar zelf het eten opscheppen om afval te minderen, is er op elke locatie vaste of groene stroom, is er een mogelijkheid om het lichtontwerp te verduurzamen?

'Duurzaam produceren kost minder dan 1% van je totaalbudget en levert vele malen meer op.'

Trent, producent bij OAK Motion Pictures

Naast de producent, is er bij iedere productie een aparte duurzaamheidsmanager betrokken. In het geval van *Narcosis* en *Ik ben geen robot* was dat Tirsia van der Laan. Zij begeleidde het hele proces – van bewustwording via workshops tot aan de laatste uitstoot berekenen en de compensatie realiseren. Inmiddels stimuleert ook het Filmfonds deze rol onder de noemer 'eco-

consultant' of 'eco-manager', die ook kan helpen bij het invullen van de Carbon Calculator ALBERT.

CIRCULAIRE BEDRIJFSVOERING: de toepassing

Bij OAK Motion Pictures is duurzaam produceren de standaard. In zowel *Narcosis* (2022) als *Ik ben geen robot* (2023) werd gewerkt volgens de zeven stappen, waarbij duurzaamheid vanaf de preproductie werd meegenomen in alle keuzes.

Bij *Narcosis* lag de focus op een lage milieu-impact zonder in te leveren op de kwaliteit. De crew werkte met eigen koffiemokken, verpakkingsvrije catering en afwasbaar servies. Afval werd gescheiden in vijf stromen, afgestemd per filmlocatie met de lokale afvalverwerker. Hergebruik werd de norm: kostuums waren voor zo'n 80% tweedehands, en decors werden grotendeels opgebouwd uit hergebruikt materiaal. Na afloop werd decorafval verdeeld over cast en crew, verkocht op Marktplaats of naar circulaire hubs zoals de Buurman in Utrecht gebracht. Ook het lichtplan werd aangepast met duurzame armaturen, en energie kwam waar mogelijk van vaste stroom, zonnepanelen of hybride aggregaten. Carpoolschema's werden uitgebreid, met een speelse twist: 'carpool karaoke' wat actief het delen van vervoer stimuleerde. Dankzij deze aanpak produceerde de film 60% minder afval.

Resterende CO₂-uitstoot werd gecompenseerd via een donatie aan Stichting Save the Paradise, die tropisch regenwoud beschermt in Ecuador.

Ik ben geen robot, een jaar later, bouwde voort op de ervaringen van *Narcosis*. De catering was volledig vegetarisch en voedselresten werden geschonken of meegegeven in 'doggy bags'. Binnen het team fungeerden 'groene ambassadeurs' per afdeling als aanspreekpunt voor duurzame keuzes. Sommige duurzame keuzes kwamen ook ten goede aan de artistieke waarde van de film, zoals de elektrische kever van hoofdpersonage Lara.

'De kever is elektrisch. De retro vibe, het geluid en de uitstraling kloppen helemaal bij het hoofdpersonage Lara.'

Trent, producent bij OAK Motion Pictures

Toch bleven er uitdagingen. De film werd bewust analoog opgenomen vanwege de artistieke uitstraling, wat minder duurzaam is vanwege het chemische ontwikkelproces en materiaalgebruik. Door in een vroeg stadium met leveranciers in gesprek te gaan, slaagde het team erin de afvalstromen van het filmproces te beperken en verantwoord om te gaan met verwerking en chemicaliën.

De uitstoot van het hele maakproces werd achteraf berekend, vervolgens verdubbeld om onzekerheid op te vangen, en gecompenseerd via Stichting Booming – een organisatie die voedselbosbomen plant in Nederland.

Met een combinatie van praktische ingrepen, teamreflectie en creatieve oplossingen laten deze producties zien dat duurzame filmproductie niet alleen haalbaar is, maar ook leidt tot meer betrokkenheid, minder verspilling en nieuwe artistieke kansen.

TOEKOMST

OAK Motion Pictures wil in de toekomst dat elke filmproductie werkt met een duurzaamheidsmanager en dat duurzaam produceren niet alleen de norm is, maar ook wordt beloond. Trent pleit voor een bonussysteem vanuit fondsen als een extra prikkel. Daarnaast ziet hij kansen om duurzaamheid ook subtieler in de inhoud van films te verweven – in scripts, personages en decors.

‘Wanneer op een subtiële manier duurzame tips en beelden in de scripts van films verwerkt worden zou dat een grote stap zijn. Dit zijn nu nog wensen, maar langzaam aan beginnen deze gesprekken te komen met nieuwe makers en regisseurs.’

Trent, producent bij OAK Motion Pictures

Met dit vooruitstrevende model laat OAK Motion Pictures zien dat duurzame filmproductie geen belemmering is, maar juist een kans om innovatie, betrokkenheid en kwaliteit met elkaar te verbinden.

Gesproken met: Trent.

2

POPPODIUM

TIVOLIVREDENBURG

TivoliVredenburg is een bruisend muziekpodium in de stad Utrecht. Verspreid over negen verdiepingen heeft het vijf zalen, een café en een restaurant, en biedt een brede programmering: concerten van pop tot klassiek, debatavonden, themafeesten, familieprogramma's en nog veel meer.

Al sinds de opening in 2014 staat duurzaamheid op de agenda. Als lid van zowel de Green Business Club Utrecht als Green Stages heeft TivoliVredenburg zich aan de verduurzaming van zowel Utrecht als de podiumsector gecommitteerd. TivoliVredenburg heeft daarom eigen doelen gesteld voor 2030 op het gebied van circulariteit en klimaat. Om deze doelen te bereiken werkt TivoliVredenburg via vier pijlers aan verduurzaming: reisbewegingen en transport, energieverbruik, circulariteit en duurzaam inkopen. Die aanpak is merkbaar, zowel achter de schermen als in de ervaring van de bezoeker.

Wat TivoliVredenburg een 'best practice' maakt komt samen in twee thema's: Circulaire bedrijfsvoering en Klimaatneutraal.

CIRCULAIRE BEDRIJFSVOERING

TivoliVredenburg streeft ernaar om in 2030 de helft minder afval te produceren dan in 2019. Om dat doel te bereiken, werkt de organisatie samen met verschillende partners aan circulaire oplossingen en maakt het bewuste keuzes in de inkoop. Zo zijn in de horeca alle wegwerpplastics vervangen door herbruikbare hardcups en worden PET-flessen apart ingezameld. Ook wijnflessen worden niet langer weggegooid maar ingezameld om gewassen en opnieuw gevuld te worden. Een concept van Cantina alla Spina in samenwerking met Walraven Sax. Door wijn in bulk in te kopen en lokaal te bottelen, daalt niet alleen het glasafval met zo'n 35 procent, maar wordt ook het aantal transportbewegingen aanzienlijk teruggedrongen.

'De aandacht vasthouden voor onze doelstellingen blijft wel een uitdaging, je hebt meerdere collega's nodig die zich hiervoor inzetten. Met een interdisciplinair duurzaamheidsteam van collega's zetten we ons in om onze doelstellingen te behalen en de organisatie betrokken te houden.'

Jiska Jacobs, projectmanager duurzaamheid

Samen met de drankleverancier AB InBev, is ervoor gezorgd dat het bier dat getapt wordt gebrouwen is met 100% hernieuwbare energie. De koffiebonen zijn van een Utrechts bedrijf Wonder Beans dat zich inzet op meer biodiversiteit op koffieplantages en een leefbaar loon, de menu's zijn vrijwel helemaal veganistisch of vegetarisch en met caterings partner Vineyard is een 'foodbook'

ontwikkelt. Hierin staan de duurzame recepten die gebruikt worden voor de catering van TivoliVredenburg. Deze catering maakt gebruik van lokale, voedzame en zoveel mogelijk seizoensgebonden producenten. Ook wordt veel gebruik gemaakt van plantaardige eiwitten omdat deze beter zijn voor het milieu. Om voedselverspilling tegen te gaan wordt samengewerkt met Instock, een restaurant dat kookt met gered voedsel. Materialen uit het gebouw zelf worden hergebruikt.

Afval dat toch nog overblijft, wordt zo veel mogelijk lokaal hergebruikt. Oude posters en marketing materialen worden in opdracht van TivoliVredenburg door DITbags verwerkt tot tassen en lampenkappen. Een versleten podiumvloer werd omgetoerd tot salontafels en de tapijttegels in de kantoren zijn CO₂-negatief. Een uitvinding van Interface waarbij de chemische uitstoot van productieprocessen opgeslagen en geïntegreerd wordt in de tapijttegels.

KLIMAATNEUTRAAL

Sinds 2019 - het jaar waarin de eerste data werd bijgehouden - hanteert TivoliVredenburg drie concrete klimaatdoelstellingen voor 2030 ten opzichte van 2019: een reductie van broeikasgasuitstoot met 55%, een vermindering of compensatie van reis- en transportuitstoot met 30% en volledige overschakeling op hernieuwbare energie in 2030.

Die ambitie is al deels gerealiseerd. Op dit moment is bijna 80% van het energieverbruik afkomstig uit Nederlandse zon- en windparken. Overdag wordt stroom geleverd door lokale boeren met zonnepanelen via Groendus, 's avonds komt de energie van de windmolens van coöperatie TOER. Het gebouw zelf wordt volledig gasloos verwarmd door middel van een WKO-installatie, warmtepompen en stads(rest)verwarming. Desondanks blijft elektriciteitsverbruik een grote uitdaging, zeker gezien de omvang van de producties. Om het energieverbruik verder te verduurzamen is er onderzocht om eigen zonnepanelen te plaatsen. Door het draagvermogen van het dak is dit helaas (nog) niet mogelijk.

Op het gebied van reis- en transportuitstoot is het moeilijker om grote stappen te zetten. Uit meerdere onderzoeken binnen de podium- en festivalsector blijkt dat de grootste uitstoot wordt veroorzaakt door reisbewegingen van bezoekers. In 2022 heeft TivoliVredenburg zelf onderzoek gedaan naar het reisgedrag van bezoekers. Hieruit bleek dat bijna 85% nu al kiest voor een duurzame optie als het openbaar vervoer, de fiets of te voet. Vanwege de zero emissiezone én om duurzaam reizen bij leveranciers en artiesten te bevorderen, onderzoekt TivoliVredenburg momenteel de mogelijkheid om een elektrische snellaadpaal bij het gebouw te plaatsen. Zo kunnen onder andere tourbussen en bezorgverkeer in de toekomst emissievrij laden.

TOEKOMST

De komende jaren richt TivoliVredenburg zich op het verder verduurzamen van het gebouw en de techniek. Daarbij gaat het onder andere om het vervangen van verlichting voor led, het onderzoeken van de mogelijkheid om energie op te slaan in een batterij en het efficiënter afstemmen van energiegebruik op het daadwerkelijke gebruik. Ook binnen de podiumtechniek wordt gekeken naar mogelijkheden om energie slimmer in te zetten.

Naast hun eigen gebouw en programma's, is TivoliVredenburg ook hard bezig voor de rest van de podiumsector. Zij zijn een van de initiatiefnemers van GenoegGewaste. Een groep organisaties die de duurzame transitie probeert te versnellen vanuit de podia. Hierin komen praktische oplossingen, voorbeelden en branchebrede initiatieven op het gebied van podiumsector samen.

Gesproken met: Jiska Jacobs en Jorrit Korenhof.

PATRONAAT HAARLEM

Patronaat is het poppodium van Haarlem en ontvangt jaarlijks zo'n 165.000 bezoekers. Met een rijke programmering van festivals, optredens, workshops en evenementen levert het een belangrijke culturele bijdrage aan de regio.

Tegelijkertijd is Patronaat ook voorloper op het gebied van duurzaamheid. Sinds 2015 beschikken zij al over het Green Key certificaat. Vanuit alle afdelingen wordt gewerkt aan verduurzaming, zichtbaar voor zowel bezoekers als artiesten, leveranciers en medewerkers. In 2024 werd deze grote inzet bekroond met het IJzeren Podiumdier voor de meest indrukwekkende duurzaamheidsinspanningen binnen de poppodia.

Wat Patronaat een 'best practice' maakt komt samen in twee thema's: Circulaire bedrijfsvoering en Klimaatneutraal.

CIRCULAIRE BEDRIJFSVOERING voor artiest en bezoeker

Bezoekers, werknemers, muzikanten en leveranciers van Patronaat merken duurzaamheid in kleine en grote details. Zo wordt er aan de bezoekers, crew en artiesten sinds 2021 enkel nog vegetarisch of veganistisch eten aangeboden. Samen met Dopper, is het Patronaat gelukt om wegwerp plastic flesjes volledig de deur uit te krijgen. In plaats daarvan kunnen bezoekers hun eigen fles meenemen of bij behoefte een Dopper aanschaffen, die bij speciaal ontworpen tappunten gratis kan worden bijgevuld. Met deze stap wil Patronaat ook bewustwording creëren bij de inwoners van de gemeente Haarlem. Ze zetten zich sinds 2015, samen met acht andere culturele instellingen in de stad, in voor Haarlem Plastic Vrij in 2025.

Voor muzikanten is een aangepaste rider ontwikkeld, met praktische tips over hoe duurzaam te toeren, reizen en te werken bij Patronaat. Patronaat denkt actief mee met artiesten die tegen dilemma's aanlopen – van het gebruik van decor tot het boeken van vervoer – en zoekt samen naar alternatieven.

Om de milieubelasting van bezoekersverkeer te beperken, wordt het reizen met het openbaar vervoer aangemoedigd. Voor bezoekers die met de auto komen, stimuleert Patronaat sinds een paar maanden het gebruik van de carpoolapp Slinger. Bezoekers kunnen hierin aangeven of ze met de auto gaan en of er mensen kunnen meerijden.

'Na het laaghangende fruit, proberen we nu ook buiten de organisatie te kijken. We willen zorgen voor een sneeuwbal effect.'

Katharina Schoemaker, HR manager

Bands en artiesten die op externe locaties worden geprogrammeerd, worden ook begeleid in het duurzaamheidsbeleid. De green rider wordt met de diverse leveranciers en boekingskantoren doorgenomen. Bij korte reistijd van artiesten wordt het gesprek gevoerd om als eerste optie de trein te pakken en wordt vliegen gedemotiveerd.

KLIMAATNEUTRAAL in logistiek en bedrijfsvoering

Ook achter de schermen is duurzaamheid stevig verankerd in de organisatie. Zo is het inmiddels standaard om leveranciers en materialen te kiezen op basis van hun lokale herkomst en duurzame reputatie. Leveringen van goederen worden afgehandeld via de Goederenhub van Spaarnelanden: een distributiecentrum aan de rand van de stad. Vanuit daar worden bestellingen op een emissievrije manier naar het podium gebracht. Daarmee draagt Patronaat actief bij aan de gemeentelijke ambitie om Haarlem tot een zero-emissiestad te maken.

Binnen het team speelt het Green Team een centrale rol. Deze multidisciplinaire werkgroep – met collega's uit verschillende afdelingen – formuleert jaarlijks nieuwe doelstellingen en monitort de voortgang via de Milieubarometer. De Milieubarometer geeft inzicht in CO₂-uitstoot, energiegebruik en milieubelasting per evenement en per gebouw. Zo is er in 2024 al een CO₂-reductie van 31% per bezoeker en 43% per evenement behaald, ten opzichte van 2006. Het uiteindelijke doel is een afname van 49% in 2030. In dezelfde periode wil Patronaat volledig restafvalvrij opereren.

Op technisch niveau worden stapsgewijs verbeteringen doorgevoerd aan het gebouw. Patronaat maakt inmiddels gebruik van 100% Nederlandse windenergie. Hoewel het pand nog deels op gas draait, wordt gewerkt aan verdere reductie. Recente investeringen in nieuwe circulatiepompen, beter geïsoleerde leidingen en ledverlichting dragen hieraan bij. De komende jaren staan er aanvullende stappen gepland, zoals de mogelijke implementatie van een warmte-koudeopslagsysteem en verdere elektrificatie van installaties.

Wat betreft drukwerk wordt er nauwelijks nog iets gedrukt. Dat wat gedrukt wordt gebeurt in kleine oplages en in het gebouw zelf. Met een eigen printer wordt op deze manier de hoeveelheid aan posters en drukwerk van 100 stuks naar 10 stuks vermindert ten opzichte van een externe drukkerij.

TOEKOMST

In de komende jaren wil Patronaat de contracten en afspraken die er liggen langzaam aan veranderen in beleid dat past binnen het meerjaren duurzaamheidsplan. Welke leveranciers kunnen duurzamer, welke stappen kunnen hierin gezet worden. Omdat het gebouw van de gemeente Haarlem is, moeten al deze veranderingen met hen besproken en goedgekeurd worden. Ook wil Patronaat weer opnieuw in gaan zetten in een betere manier om afval te scheiden. Een grote nieuwe investering de komende jaren, zijn e-paper schermen. Deze schermen hangen op vele plekken in het gebouw ter vervanging van flyers en posters.

Gesproken met: Katharina Schoemaker

3

THEATER

HET WILMINKTHEATER EN MUZIEKCENTRUM ENSCHEDE

Wilminktheater en Muziekcentrum Enschede bestaat uit vier gebouwen met zes podia: het Wilminktheater, het Muziekcentrum, de Grote Kerk en de Kleine Willem – allemaal gelegen in het hart van de stad. Er worden concerten, (muziek) theatervoorstellingen en festivals geprogrammeerd en geproduceerd. Ieder jaar komen er zo'n 200.000 bezoekers naar de 'Twentse Schouwburg'. De organisatie richt zich op het verbinden van inwoners uit Enschede en de regio, met als doel de Twentse samenleving creatiever, hechter en gelukkiger te maken.

Het theater en muziekcentrum is sinds 2023 een van de drie organisaties in Nederland met een BREEAM-NL certificaat (Building Research Establishment Environmental Assessment Method) – een internationale standaard voor het beoordelen van de duurzaamheid van gebouwen. Als culturele instelling ziet het theater het als haar verantwoordelijkheid om een voorbeeld te zijn, niet alleen binnen de sector, maar ook daarbuiten.

Wat Wilminktheater en Muziekcentrum Enschede een 'best practice' maakt komt samen in twee thema's: Groen denken en Korte ketens.

WILMINKTHEATER: GEBOUWD OP GROEN DENKEN

Duurzaamheid is één van de vijf kernwaarden van het Wilminktheater en vormt inmiddels een vast onderdeel van het beleid. Daarbij spelen praktische uitdagingen een rol: theatergebouwen zijn vaak oud, technisch ingewikkeld en gebouwd zonder rekening te houden met duurzaamheid. Toch heeft de organisatie sinds 2023 het BREEAM-NL certificaat. Het theater is integraal beoordeeld op zowel het beleid als de uitvoering op het gebied van duurzaamheid én op de stappen die het de komende jaren wil zetten.

Een van de grootste stappen die het theater recent heeft gezet, is de aansluiting op het warmtenet. Zowel het Muziekcentrum als de overige gebouwen op het Muziekkwartier zijn inmiddels volledig van het gas af voor hun warmtevoorziening. In 2025 worden bovendien nieuwe zonnepanelen met een hoger rendement geplaatst. Marco Rouw, operationeel directeur, neemt daarnaast het voortouw in slim energiebeheer waaronder stroom en batterijen. Dankzij deze batterijen kan de stroom die overdag gewonnen wordt met de zonnepanelen ook 's avonds gebruikt worden tijdens concerten of voorstellingen.

'Het liefst zijn we onafhankelijk van energieleveranciers, maar dat is nu helaas nog een utopie',

Marco Rouw, operationeel directeur

Om het energiegebruik in alle gebouwen sneller terug te dringen, werkt het theater samen met de gemeente Enschede, SPIE Nederland en een speciaal energieteam. Dit team onderzoekt hoe het verbruik van gas, water en elektriciteit omlaag kan en voert verbeteringen door binnen de panden. Ook 's avonds en 's nachts speuren zij actief naar onbedoelde energieverbruikers. De ontdekking van Rouw dat het planningsprogramma Yesplan gekoppeld kon worden aan het gebouwbeheersysteem (GBS) was een grote doorbraak. Hierdoor wordt ventilatie nu pas aangezet in een ruimte, wanneer in de planning staat dat de ruimte gebruikt gaat worden. Deze vondst heeft gezorgd voor 40% minder energiegebruik. Behalve een lagere energierekening en minder inzet van personeel, levert dit ook winst op voor de bezoeker: de luchtstromen zijn nu subtiel en gereguleerd, zonder de hinderlijke koude luchtstoten die bij traditionele airconditioning voorkomen.

CIRCULAIR: KORTE KETENS

Naast energie reductie, uitstoot vermindering en gebouwvoorzieningen, werkt het theater ook aan bewustwording bij bezoekers. Door kleine, zichtbare aanpassingen wordt duurzaamheid onderdeel van de beleving.

Het afval van alle gebouwen en de kantoren wordt gescheiden en verwerkt in samenwerking met RENEWI, een lokaal afvalverwerkingsbedrijf. Verspreid door de gebouwen staan gescheiden afvalbakken voor onder andere plastic en verpakkingen (PMD), papier en karton, restafval, glas en swill (gekookte etensresten). Het plastic afval wordt gerecycled in Duitsland, waar de verwerking strenger is en meer plastic een tweede leven krijgt.

Een goed voorbeeld van circulair samenwerken is het gebruik van herbruikbare plastic stapelglazen, die het Wilminktheater deelt met poppodium Metropool. De glazen kunnen jaren mee, worden in een specifieke spoelmachine grondig gereinigd in het gebouw en op diverse plekken in de stad gebruikt. Daarnaast zijn de urinoirs watervrij, is alle verlichting in de panden ledverlichting en er is zeep gemaakt van koffiedrab.

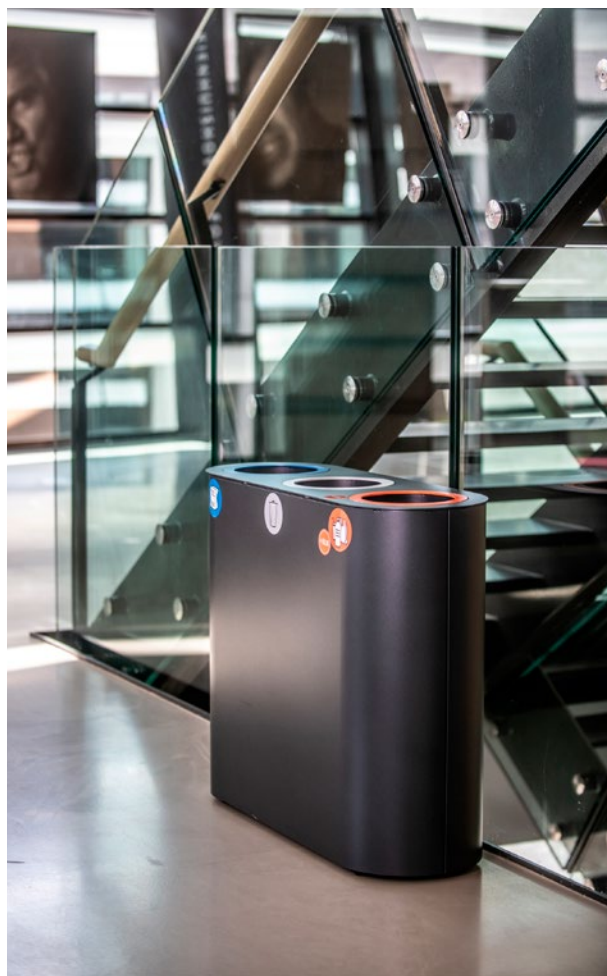
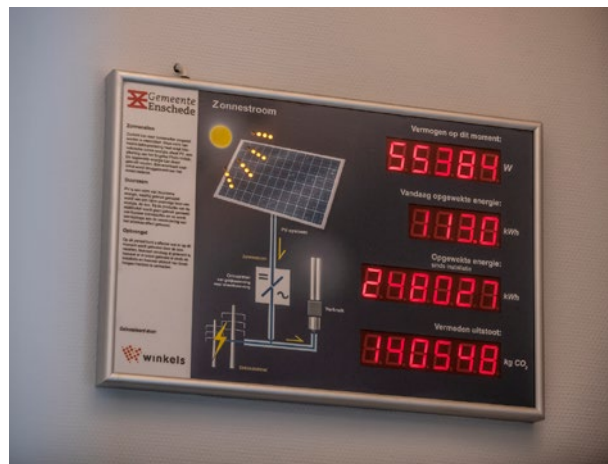
Daarnaast kijkt het Wilminktheater naar de verplaatsingen van bezoekers. Via meetprogramma's wordt nauwkeurig bijgehouden hoe mensen reizen. Fietsen wordt actief gestimuleerd, en het gebruik van zowel fiets als openbaar vervoer is de afgelopen jaren aanzienlijk toegenomen.

TOEKOMST

De grote ambitie in de toekomst is om het Wilminktheater energieneutraal te maken. Hiervoor moet de CO₂-uitstoot naar een lager niveau gebracht worden. De plannen en motivatie hiervoor zijn groots en al ver doordacht. Voor de komende jaren is het doel van het theater ook om in de al behaalde BREEAM-score door te groeien van 'Goed' (2 sterren) naar 'Excellent' (4 sterren).

Verder wil het Wilminktheater in de toekomst digitale decors inzetten om zo de reisebewegingen en het materiaalgebruik te beperken. Samen met studenten van mediaopleidingen zijn stappen gezet in bewegende 3D-beelden en onderzoek naar duurzame projectie. Het toekomstbeeld: theatervoorstellingen waarin indrukwekkende, gedetailleerde projecties de fysieke decors vervangen – zonder concessies te doen aan de artistieke kwaliteit.

De tip van Marco:

“Laat iedereen maar een rondje door elkaars theater lopen. Er is nog zoveel laaghangend fruit wat nog veel kan bijdragen in de CO₂--vermindering.”

Gesproken met: Marco Rouw.

INTERNATIONAAL THEATER AMSTERDAM

Internationaal Theater Amsterdam (ITA) is een toonaangevend theater in het hart van Amsterdam. Met een internationaal ensemble, een eigen gebouw en een productiehuis produceert ITA jaarlijks voorstellingen die wereldwijd worden verkocht en ontvangt het zo'n 468.000 bezoekers voor zowel eigen producties als vele andere nationale en internationale makers.

ITA heeft de ambitie om het meest duurzame monumentale theater van Nederland te worden. Hiervoor voert ITA verbeteringen door op het gebied van gebouw, productie en bedrijfsvoering. Verantwoord omgaan met mensen en grondstoffen staat hierbij centraal.

Wat ITA een 'best practice' maakt komt samen in twee thema's: Productie en Gebouwbeheer.

PRODUCTIE: Stap voor stap naar een duurzamer productieproces

ITA werkt op verschillende fronten aan de verduurzaming van het productieproces. Binnen alle specialisaties wordt gewerkt volgens de richtlijnen van het Theatre Green Book, waarmee duurzaamheid al vanaf de conceptfase onderdeel is van het maakproces. De opslag met een metaal- en houtwerkplaats en de samenwerkingen met decorbouw bedrijven Kloosterboer en Fiction Factory spelen een sleutelrol in hergebruik en circulair bouwen. Ook bij internationale producties weegt ITA bewust af wat de meest duurzame keuze is. Als lid van de pilotgroep Duurzaam Producenten deelt ITA actief kennis en ervaringen, en bouwt zo mee aan een duurzamere toekomst voor de podiumkunsten.

Bij de start van elk nieuw project presenteren alle artistieke en technische specialisten – van regisseur tot licht-, decor- en kostuumontwerper – hun ideeën. Duurzaamheid is hierbij direct onderwerp van gesprek: zijn er materialen uit de opslag herbruikbaar, kunnen bestaande kostuums opnieuw worden ingezet? Het Theatre Green Book is hiervoor een leidraad, en alle producties worden hiermee vooraf en achteraf ook beoordeeld op hun duurzaamheidsniveau. Iedere nieuwe voorstelling wordt minimaal één keer hernomen en de meeste voorstellingen worden ook tourbaar gemaakt. Hernemen en toeren verlengt de levensduur van een productie en maakt efficiënter gebruik van eerder ingezette middelen.

'Een klein succesje is de aankoop van een elektrisch bakfiets. Hiermee worden vele ritjes in de stad in plaats van met de personenauto of bakwagen, met de fiets vervoerd. De bakfiets kan in de toekomst waarschijnlijk worden opgeladen met de zonnepanelen die zich op het dak zullen bevinden.'

Joris Reijmer, technisch werkvoorbereider

Bij internationale voorstellingen kijkt ITA per productie naar de meest duurzame oplossing: decor vervoeren of lokaal produceren. Zo bleek bij een tour naar Shanghai het overvaren van decor en techniek, samen met het overvliegen van personeel, minder uitstoot te veroorzaken dan lokaal een nieuw decor bouwen. Daarnaast verschuift de focus onder de nieuwe artistiek leider Eline Arbo ook naar kleinere zaalproducties, wat grote reisbewegingen beperkt.

Het decoratelier van ITA vormt een cruciale pijler binnen het duurzaamheidsbeleid van de organisatie. Hier worden niet alleen decors gebouwd en opgeslagen, maar ook circulaire principes in de praktijk gebracht. Overtollig materiaal wordt gedocumenteerd en vervolgens hergebruikt of aangeboden op platforms als Jutplaats, waar decorstukken en kostuums een tweede leven krijgen binnen de sector. Ook worden materialen gedoneerd aan Buurman, een circulaire bouwmarkt. Door bewust te bouwen – zonder verlijming, met herbruikbare verbindingen – maakt het team recycling eenvoudiger en sneller. Tegelijk onderzoekt het atelier voortdurend duurzamere materialen en technieken, waarmee het een voortrekkersrol speelt in de verduurzaming van theaterproductie.

Toch blijft verduurzamen in de praktijk een proces van vallen en opstaan, ook bij ITA. Aan het begin van een maakproces is er vaak ruimte voor duurzame keuzes, maar naarmate een productie vordert, worden alternatieven kritischer bevraagd en soms als belemmering ervaren. Zeker onder de druk van beperkte tijd, personeel en de bezuinigingen uit het Kunstenplan 2025–2028 is het niet altijd haalbaar om extra inspanning te leveren. Om hierin te blijven ontwikkelen, neemt ITA deel aan de Pilotgroep Duurzaam Producenten van de Nederlandse Associatie Podiumkunsten. Hier worden ervaringen, materiaalinnovaties en logistieke oplossingen gedeeld met collega-organisaties. Zo blijft ITA niet alleen intern verbeteren, maar draagt het ook bij aan de verduurzaming van de sector als geheel.

'Op dit moment is duurzaamheid een detail binnen het maakproces, in de toekomst hopelijk een beleid.'

Joris Reijmer, technisch werkvoorbereider

GEBOUWBEHEER: bio-based bouwmaterialen, groendak en zonnepanelen

Voor Marion Cornelissen, hoofd gebouw & facilititeit en haar team, is het grootste doel om in 2030 het meest duurzame gebouw van Nederland te worden. Als grootgebruiker van elektriciteit en gas is dit een hele opgave. Maar er worden al grote stappen gezet. Deze zomer wordt – bij goedkeuring van de omgevingsvergunning – maar liefst 760 zonnepanelen op de daken van het theater geplaatst, allemaal afkomstig uit Nederland. Waar eerdere rapporten aangaven dat dit niet mogelijk was, heeft ITA nu met zinkprints een innovatieve oplossing gevonden: deze bedekking maakt de panelen vrijwel onzichtbaar vanaf straatniveau, zoals de monumentencommissie vereiste. Tegelijk worden delen van het dak vergroend met sedum en kruiden, ook tussen de zonnepanelen in, wat bijdraagt aan biodiversiteit en waterbuffering.

‘Door gebruik te maken van zinkprints op de zonnepanelen, mag ons monumentale pand nu toch gebruik maken van zonnepanelen op de daken. Een grote winst in het thema duurzaamheid binnen onze organisatie.’

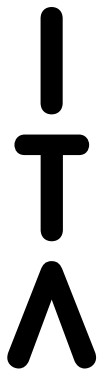
Marion Cornelissen, hoofd gebouw & facilitair

Ook binnen de muren van het gebouw wordt gewerkt aan een duurzamer toekomst. ITA gaat samenwerken met biologische boeren uit het Burkermeer bij Holysloot, waar lisdodde wordt geteeld – een waterplant die gebruikt wordt als biobased isolatiemateriaal. Daarmee wordt gestart met het vervangen en verbeteren van isolatie in delen van het pand, met de ambitie dit uiteindelijk gebouw breed toe te passen. Zo vindt niet alleen biobased materiaal, maar ook een stukje Amsterdams platteland zijn weg naar de stad.

TOEKOMST

Vooruitkijkend wordt er al nagedacht over vervolgstappen: het opvangen van regenwater, meten van energieverbruik en uitstoot, de inzet van warmtepompen en verdere afvalreductie. De eerste stappen richting deze ambities zijn inmiddels gezet.

Gesproken met: Joris Reijmer, Michiel van Schijndel, Joris de Vries en Marion Cornelissen.

4

FILMHUIS

CINECITTA TILBURG

Cinecitta Tilburg is gevestigd in een monumentaal pand uit 1877. Het gebouw dient sinds 1916 als filmhuis. Tegenwoordig beschikt het over een grote bioscoopzaal, twee kleine zalen, vergaderkamers, een atrium, een restaurant en een openbare binnentuin.

Na de overname van het leegstaande pand in 2012 door Paul Vermeë, onderging Cinecitta een grondige renovatie. In 2014 heropende het filmhuis als een van de duurzaamste filmhuizen van Nederland. Dankzij deze vernieuwing ontving Cinecitta het Green Cinema keurmerk, dat zich onder andere richt op energie-efficiëntie, hernieuwbare energie en afvalbeheer.

Wat Cinecitta Tilburg een 'best practice' maakt komt samen in twee thema's: Gebouw en Bewustwording.

GEBOUW

Tijdens de renovatie van het leegstaande pand in 2014, is het gebouw grotendeels geïsoleerd en zijn de dak en voorzetwanden voorzien van nieuwe dekplaten. De ramen zijn voorzien van zonwerende folie en alle vormen van fossiele brandstoffen zijn het gebouw uit gehaald.

Vrijwel alle daken van het huis zijn bedekt met zonnepanelen. Deze panelen leveren een kwart van het totale energieverbruik. Na de verbouwing in 2020 zijn ook het dak van het atrium en Ruimte X vol zonnepanelen gelegd. Al deze zonnepanelen leveren zo'n 27.000 kWh op, wat ervoor zorgt dat alle LED verlichting in het pand duurzaam aan kunnen staan. Daarnaast kunnen drie projectoren tien uur per dag op deze opgewekte stroom draaien en kan de horeca alles koken en bereiden op inductieplaten.

Een opvallende innovatie is de koppeling van de warmte van de projectoren aan het warmtenet. De warmte die vrijkomt tijdens filmvertoningen wordt zo hergebruikt. Dit zorgt ervoor dat er minder tot geen airconditioning nodig is in het gebouw en er een warmte-terugwin systeem is ontwikkeld.

Door deze unieke uitvinding heeft Cinecitta onder andere het Green Cinema keurmerk ontvangen. Sinds de verbouwing is het filmhuis volledig over van analoge projectoren naar digitale projectie. In twee zalen worden nu de nieuwste laserprojectoren gebruikt. Deze gebruiken nog maar 1/10 van de energie van de oude warme projectoren.

BEWUSTWORDING

Cinecitta beperkt duurzaamheid niet tot techniek en gebouw, maar maakt het ook zichtbaar in de inhoud en ervaring. Zo organiseert het filmhuis jaarlijks het *Tilburgs Architectuur Filmfestival* (TIAFF), met steeds een nieuw thema rond leefomgeving, duurzaamheid en circulariteit. Voorbeelden zijn 'Who's got the power' (2025), 'Habitat' (2024) en 'The Elements' (2023).

Daarnaast is het filmhuis volledig gemeubileerd met tweedehands meubels, worden alle ruimtes schoongemaakt met duurzaam schoonmaakmiddel en bamboe doekjes, is de werkkleding gemaakt van brandnetel en wordt drukwerk geprint op duurzaam papier gemaakt van landbouwafval.

De horeca werkt samen met biologische tuinderij Sprankenhof en biologische boerderij 't Schop. Beiden in de buurt van Tilburg. Op het menu in de Ristobar staat onder andere een krekelhamburger en de vegetarische burger, gemaakt van in Nederland gekweekt zeewier. Allerlei gerechten om de circulaire economie te stimuleren.

TOEKOMST

Cinecitta blijft ambitieus. De komende jaren wil het filmhuis alle projectoren vervangen door energiezuinige laserprojectoren, om nog meer energie te besparen. In de horeca wordt verder geëxperimenteerd met circulaire en lokaal geproduceerde ingrediënten.

Daarnaast wordt bewustwording een nog belangrijker thema—zowel binnen de organisatie als in de publieksprogrammering. Met deze inzet blijft Cinecitta een inspirerend voorbeeld van hoe cultuur en duurzaamheid hand in hand kunnen gaan.

LUMIÈRE MAASTRICHT

Lumière is een van de grootste filmtheaters van Nederland, gevestigd in een industrieel rijksmonument in Maastricht. Naast de ruim 8000 filmvertoningen die jaarlijks plaatsvinden, zijn er ook tal van culturele activiteiten en huisvest het een horecagelegenheid.

Dit Rijksmonument is in 2016 volledig gerenoveerd en gerestaureerd waarbij industrieel erfgoed, technologische innovatie en duurzaamheid op bijzondere wijze is gecombineerd. Die aanpak werd in 2024 bekroond met de ICTA EMEA Award voor 'Best Arthouse Cinema of the Year'.

Wat Lumière een 'best practice' maakt komt samen in twee thema's: Circulair (ver)bouwen en bedrijfsvoering.

CIRCULAIR (VER)BOUWEN

Het complex waar Lumière vandaag de dag in zit is een voormalige machinehal met bassin, twee ketelhuizen met staalconstructies en een timmerwerkplaats. In opdracht van de gemeente Maastricht werd het complex volledig gerenoveerd en heringericht als filmhuis. De verbouwing werd in 2016 afgerond en markeerde het begin van een nieuwe fase voor het gebouw én de buurt.

Tijdens de restauratie in 2016 is maximaal ingezet op circulair hergebruik. De drie grootste zalen zijn in de kelder geplaatst, daarboven zijn drie kleine zalen en de horecagelegenheid ingericht. Tijdens de restauratie is het gebouw vrijwel helemaal na geïsoleerd en originele elementen zijn zorgvuldig behouden en opnieuw ingezet. Zo werden de originele tegels na restauratie weer teruggeplaatst, en bestaat de wandbekleding van de zalen volledig uit Nederlands hout van Staatsbosbeheer. De karakteristieke staalconstructies zijn volledig behouden gebleven, waarmee zowel cultureel erfgoed als materiaalwaarde is veiliggesteld.

BEDRIJFSVOERING

De eerste nulmeting werd in november 2023 uitgevoerd door Green Stages, waarmee inzicht werd verkregen in het huidige verbruik en de grootste verbeterkansen. Op basis van deze nulmeting stelde Lumière een duurzaamheidsplan op dat gebaseerd is op drie pijlers: people, planet, profit. Binnen de pijler 'planet' worden maatregelen getroffen op het gebied van energie, water, afval en horeca.

Een van de belangrijkste resultaten is verregaande afvalscheiding. In plaats van restafval worden nu verschillende stromen afzonderlijk ingezameld, waaronder SWILL (organisch keuken afval en niet geconsumeerde etensresten), PMD, karton en papier, frituurvet, koffiedrab, metaal, hout, chemisch afval, glas en PET. Lumière werkt met de gespecialiseerde afvalverwerker L'Orty om te zorgen dat al deze stromen ook zorgvuldig verwerkt worden. Daarnaast wordt frituurvet los opgehaald en hout, aluminium en chemisch afval wordt door het bedrijf zelf naar een recyclepunt gebracht. Ook is het watergebruik na onderzoek vermindert. Er stroomt nu minder liter water per minuut door de kranen en toiletten en er wordt geen gebruik meer gemaakt van papieren rollen om de handen mee af te drogen, enkel nog koude lucht handdrogers.

Op technisch vlak zijn inmiddels alle lampen in het gebouw vervangen door ledverlichting, inclusief de oorspronkelijke industriële armaturen. Het gebouw beschikt over een WKO-installatie voor warmte en koeling, en ontvangt restwarmte van buurman SAPPI, de papierfabriek naast het filmhuis. Omdat Lumière een monumentaal pand is mogen er vooralsnog geen zonnepanelen worden geplaatst op het dak, maar Lumière onderzoekt momenteel de mogelijkheid om gebruik te maken van zonne-energie die wordt opgewekt door de nabijgelegen Muziekgieterij. Dit is een concertzaal dat zich naast Lumière bevindt.

TOEKOMST

Sinds juni 2025, is Lumière verbonden aan Green Cinema, een initiatief van de Green Leisure Group. Hiermee wordt de komende jaren gewerkt aan verdere verduurzaming van het filmtheater, met als doel het behalen van het officiële Green Cinema keurmerk.

Een bijzonder voorbeeld van circulaire innovatie is het hergebruik van banieren. Op dit moment worden deze verwerkt tot producten als schorten, lampenkappen en portemonnees. De ambitie is om in de toekomst tot een volledig gesloten kringloop te komen, waarbij oude banieren weer als nieuwe banier kunnen terugkeren in het gebouw.

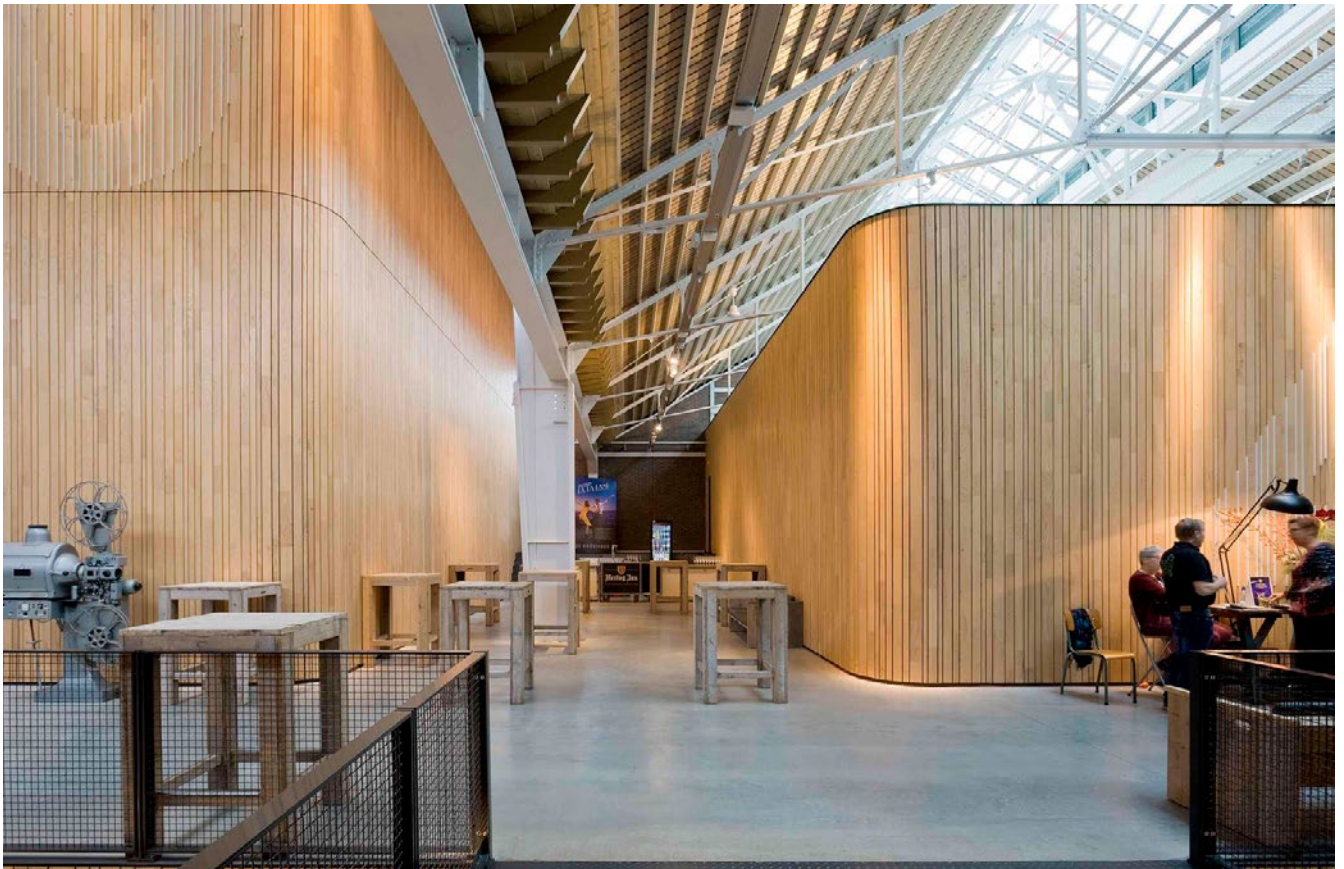
Met deze combinatie van behoud, vernieuwing en betrokkenheid laat Lumière zien hoe ook monumentale gebouwen een voorbeeldfunctie kunnen vervullen in de duurzame transitie van de culturele sector.

'Het compenseren van onze voetafdruk is nu nog een voornemen. In de nabije toekomst willen we dit onder andere doen door middel van energieverbruik en het stimuleren van duurzame transportbewegingen.'

Aerd de Boode, directeur- bestuurder

Gesproken met: Aerd de Boode

5

BIBLIOTHEEK

OPEN BIBLIOTHEEK DELFT

OPEN Bibliotheek Delft is een moderne, openbare bibliotheek waar lezen, leren, cultuur en ontmoeting samenkomen. Het biedt een toegankelijke plek voor persoonlijke ontwikkeling met ruimte voor studie, taal, creativiteit en samenwerking. Als onderdeel van DOK— waarin ook de voormalige DiscoTake en Kunstcentrum Delft zijn verenigd— werkt OPEN Bibliotheek Delft actief aan duurzaamheid. Met circulair beleid, energiebesparing en groene initiatieven draagt OPEN Bibliotheek Delft bij aan een duurzame toekomst voor de stad Delft.

Wat OPEN Bibliotheek Delft een ‘best practice’ maakt komt samen in twee thema’s: Circulaire verbouwing en Milieubewuste organisatie.

CIRCULAIRE VERBOUWING

Bij de verbouwing van OPEN Bibliotheek Delft zijn veel materialen hergebruikt of vervangen door duurzame alternatieven. Zo zijn oude boekenkasten opnieuw ingezet en aangevuld met vintage kasten uit kringloopwinkels, die vervolgens op maat zijn aangepast voor gebruik. Daarnaast is alle verlichting vervangen door energiezuinige ledlampen, uitgerust met aanwezigheids- en daglichtsensoren om onnodig energieverbruik te voorkomen.

Daarnaast zijn waterbesparende kranen geïnstalleerd en is een warmtepomp geplaatst voor verwarming en koeling. Ook geldt er een duurzaam printbeleid om het papierverbruik te beperken voor zowel kantoorgebruik als bezoekers.

MILIEUBEWUSTE ORGANISATIE

OPEN Bibliotheek Delft draagt actief bij aan duurzaamheid en beschikt daarom over het Green Key Gold- certificaat, een internationaal keurmerk voor duurzame locaties. Hiermee ondersteunt de bibliotheek de klimaatdoelstellingen van de gemeente Delft, die streven naar circa 50% CO₂-reductie in 2030 en volledige energieneutraliteit in 2050.

Sinds de nulmeting in 2016 worden energie-, water- en afvalgebruik jaarlijks gemonitord en waar nodig bijgestuurd. Zo scheidt de bibliotheek verschillende afvalstromen, zoals GFT, papier, PMD, glas, textiel en restafval, die door afvalverwerker Avalex verantwoord worden verwerkt. Daarnaast vergroten initiatieven, waar de bibliotheek extra aandacht aan schenkt zoals de Waterweek, het bewustzijn van bezoekers over waterbesparing.

Ook worden goederen en diensten duurzaam ingekocht, waaronder papier, schoonmaakmiddelen, meubels, groene stroom en gas. En wordt er intensief samengewerkt met leveranciers om de levensduur van producten te verlengen. Bijvoorbeeld, hardcoverboeken worden beschermd met biologisch afbreekbare bio plastic folie. Tevens bevatten alle contracten milieu-, duurzaamheids- of sociale keurmerken.

Verder organiseert OPEN regelmatig workshops en lezingen over duurzaamheid, onder andere in samenwerking met vrijwilligersorganisatie 015 Duurzaam. Dit is een groep van meer dan twintig vrijwilligers die als energiecoach bewoners op weg helpen bij het verduurzamen van hun woning, het verduurzamen van monumenten en het vergroenen van de stad.

Naast al deze informatie die je kan verschaffen in de bibliotheek, is ook de horeca ingericht met duurzaamheid in het achterhoofd. Zo is havermelk standaard en even duur als koemelk. Dit zorgt ervoor dat een milieuvriendelijk alternatief als havermelk, toch toegankelijk is voor iedereen. Ook wordt in de horeca lokaal en fairtrade voedsel geserveerd, waarbij medewerkers letten op het voorkomen van voedselverspilling.

Een voorbeeld hiervan is het Earthwater, afkomstig uit een natuurgebied in Drenthe.

TOEKOMST

De komende jaren wordt deze koers doorgevoerd op vlak van horeca, workshops, lezingen en afvalstromen. Daarnaast heeft de bibliotheek een koers voor 2033 waarin verbondenheid met de stad, haar inwoners en samenleving van groot belang is.

Met de toename van digitalisering nemen lezen, luisteren en fysieke ontmoeting af. OPEN Bibliotheek Delft wil deze trend keren door een sterke ontmoetingsplek te blijven, waar mensen— met hulp van professionals, stadgenoten of vrijwilligers— zich kunnen blijven ontwikkelen. Zo ook in het thema verduurzaming. Hier worden extra workshops en lezingen voor ontwikkeld. Daarnaast gaat OPEN Bibliotheek Delft zich meer inzetten voor een energiezuiniger pand, een kleinere voetafdruk en een volledig circulaire organisatie in 2033.

6

MUSEUM

VAN ABBEMUSEUM, EINDHOVEN

Het Van Abbemuseum in Eindhoven is een toonaangevend museum voor hedendaagse kunst, met meer dan 3500 internationale werken. Het museum stelt de bezoeker vragen over de verhouding tussen kunst en maatschappij op een experimentele manier. Ieder jaar bezoeken zo'n 110.000 mensen het museum.

Sinds de nulmeting in 2018 werkt het museum gericht aan verduurzaming. In samenwerking met de gemeente Eindhoven wordt gewerkt aan een grootschalige renovatie van het gebouw én een meer circulaire werkwijze bij tentoonstellingen. Deze inspanningen maken het Van Abbemuseum een inspirerend voorbeeld binnen de culturele sector.

Wat Van Abbemuseum een 'best practice' maakt komt samen in twee thema's: het gebouw en de tentoonstelling.

GEBOUW

Hoewel het museumgebouw dateert uit 1936, vonden er sindsdien nauwelijks renovaties plaats. In samenwerking met de gemeente Eindhoven is in april 2025 gestart met een grootschalige vernieuwing. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is het behoud van het daglichtkarakter van het museum, iets wat in Nederland zeldzaam is. Door het vernieuwen van de lichtstraten in het dak en de toepassing van beglazing die een diffuse verspreiding van natuurlijk licht stimuleren, wordt het invallende daglicht gelijkmatig verspreid door het gebouw. Hierdoor is er minder kunstlicht nodig, wat niet alleen het energieverbruik verlaagt, maar ook de bezoekerservaring verrijkt.

Tegelijkertijd is het gebouw aanzienlijk beter geïsoleerd, wat bijdraagt aan een lager energieverlies. Met het plaatsen van een warmtepomp is het gasverbruik met de helft teruggebracht. De volgende stap is het stapsgewijs testen en vervangen van de conventionele klimaatinstallaties voor duurzamere ventilatoren en filters. Voor de ruimtes waar nog wel conventioneel licht voor nodig is, worden de lampen vervangen door Ledverlichting.

Het bewust omgaan met grondstoffen beperkt zich niet tot energie. Sinds een nulmeting in 2018, wordt er ook kritisch gekeken naar afvalstromen. In samenwerking met Van Happe Containers is gekozen voor een centrale afvalinzameling, waarmee de scheiding en het hergebruik van materialen is verbeterd. Ook worden creatieve circulaire initiatieven gestimuleerd. Zo wordt koffiedrab uit het museumcafé verwerkt tot bekers, die vervolgens in de horeca en op kantoor worden gebruikt.

'Samenwerkingen met andere organisaties zijn heel inspirerend en hard nodig. Meer gezamenlijkheid zal ons in de toekomst verder brengen',

Trudy van de Meerakker, hoofd facilitair

TENTOONSTELLING

Het museum organiseert drie keer per jaar een grootschalige wisseltentoonstelling, verspreid over tien zalen. Het realiseren van zo'n tentoonstelling brengt van nature flinke duurzaamheidsuitdagingen met zich mee: materialen worden vaak speciaal voor één keer geproduceerd en belanden na afloop regelmatig bij het afval. Hoofd tentoonstellingsbouw Diederik Koppelmans werkt samen met kunstenaars en tentoonstellingsontwerpers aan systemen die hergebruik al vanaf de conceptfase stimuleren. Sinds de expositie Soils in 2024 wordt bij voorkeur gebruikgemaakt van watergedragen verf en natuurlijke tinten als terracotta, indigo en beige. Daarnaast beschikt het museum sinds kort over een antikraak opslag voor expositiewanden, sokkels en decorstukken, zodat deze bij toekomstige opstellingen opnieuw kunnen worden ingezet.

TOEKOMST

Komende jaren wordt in samenwerking met de Gemeente Eindhoven verdere stappen gezet omtrent verduurzaming. Zo worden bijenkassen om het gebouw geplaatst om de biodiversiteit te stimuleren en is het doel om in 2030 volledig over te stappen van gas naar groene energie. Daarnaast worden samenwerkingen met andere organisaties in de stad opnieuw aangewakkerd en wordt door middel van nieuwe metingen onderzocht waar verdere verbeteringen mogelijk zijn – zowel in het gebouw als in de tentoonstellingen en de bewustwording van de bezoeker.

Gesproken met: Trudy van de Meerakker

FRIES MUSEUM

Het Fries Museum in Leeuwarden – culturele hoofdstad van Europa in 2018 – verbindt erfgoed met vernieuwing. Geworteld in de herkenbare en eigenzinnige regio Fryslân laat het museum, via een combinatie van historische én hedendaagse tentoonstellingen, zien hoe kunst en geschiedenis perspectief kunnen bieden op de toekomst. Het museum ontvangt jaarlijks zo'n 105.000 bezoekers uit binnen- en buitenland en beheert met ruim 137.000 kunstwerken en objecten de grootste provinciale collectie van Nederland.

Als 'etalage van de meest circulaire regio van Nederland' speelt duurzaamheid een centrale rol. Het museum werkt met slimme, duurzame gebouwen, maakt gebruik van lokale partners en vertaalt duurzaamheid ook door in collectiebeheer, bruiklenen en tentoonstellingsontwerp. Daarmee vormt het Fries Museum een voorbeeld binnen de culturele sector.

Wat het Fries Museum een 'best practice' maakt komt samen in twee thema's: Circulaire bedrijfsvoering en Klimaatpositief.

CIRCULAIRE BEDRIJFSVOERING: Tentoonstellingen, collectiebeheer en bedrijfsvoering

De eigen tentoonstellingen worden vrijwel altijd circulair ontwikkeld (afhankelijk van kunstenaar, financiën en praktische mogelijkheden). Bij de tentoonstellingen wordt bewust gekozen voor herbruikbare elementen zoals sokkels, vitrines of multimedia apparatuur. In het ontwerp- en bouwproces staat de materiaalkeuze steeds meer centraal, in plaats van spektakel of tijdelijke indruk. Deze kennis deelt het museum actief met andere instellingen, onder andere via inspiratiedagen en samenwerking binnen de sector.

**'Minder doen is de key: duurzaamheid over spektakel.
We maken hierdoor steeds vaker overwegingen
op materiaalbasis.'**

Lisa Klompe, duurzaamheidscoördinator

Ook op het gebied van collectiebeheer en bruikleen is het Fries Museum vooruitstrevend. Het depot wordt gedeeld met vijf musea, maar de collecties worden niet per instelling bewaard, maar per materiaal of kunstsoort. Zo liggen bijvoorbeeld alle schilderijen bij de schilderijen en textiel bij textiel. Op deze manier wordt het depot optimaal benut en worden de klimaatcondities op specifieke materiaalsoort verzorgd. Daarnaast wordt in overleg met bruikleengevers en -nemers gezocht naar de meest duurzame vormen van transport en verpakking. Waar mogelijk wordt gekozen voor online installaties en hergebruik van verpakkingsmateriaal.

In samenwerking met afvalverwerker Omrin wordt afval zorgvuldig gescheiden, waaronder glas, papier, groenafval en restafval. Ook op horecagebied worden bewuste keuzes gemaakt: museumcafé Thús, gerund door de Vermaatgroep, werkt met lokale producten en serveert voornamelijk biologische en vegetarische gerechten. Bij evenementen is vegetarische catering de standaard, en voedselverspilling wordt actief beperkt. De koks denken mee over verdere verduurzaming van de keuken en het menu.

KLIMAATPOSITIEF: Duurzame gebouwen

Sinds 2013 is het Fries Museum gevestigd in een nieuw pand dat vanaf de basis is ontworpen met duurzaamheid in gedachten. In 2018 werd het gebouw volledig gasloos dankzij een warmte-koudeopslaginstallatie (WKO) in combinatie met 100% Nederlandse zonne- en windenergie. Deze installatie zorgt voor efficiënte opwekking van warmte en koeling via een warmtepomp, en leidt tot een jaarlijkse CO₂-reductie van circa 145 ton.

Het Fries museum beschikt sinds 2015 over het eerste duurzame en energieleverende depot van Nederland, het Kolleksjesintrum Fryslân. Een installatie-arm gebouw dat haar eigen energiebehoefte voorziet. Dit depot wordt gedeeld met vijf kunstinstellingen; Het Fries Museum, Tresoar, Natuurmuseum Fryslân, het Fries Scheepvaart Museum en het Fries Landbouw Museum.

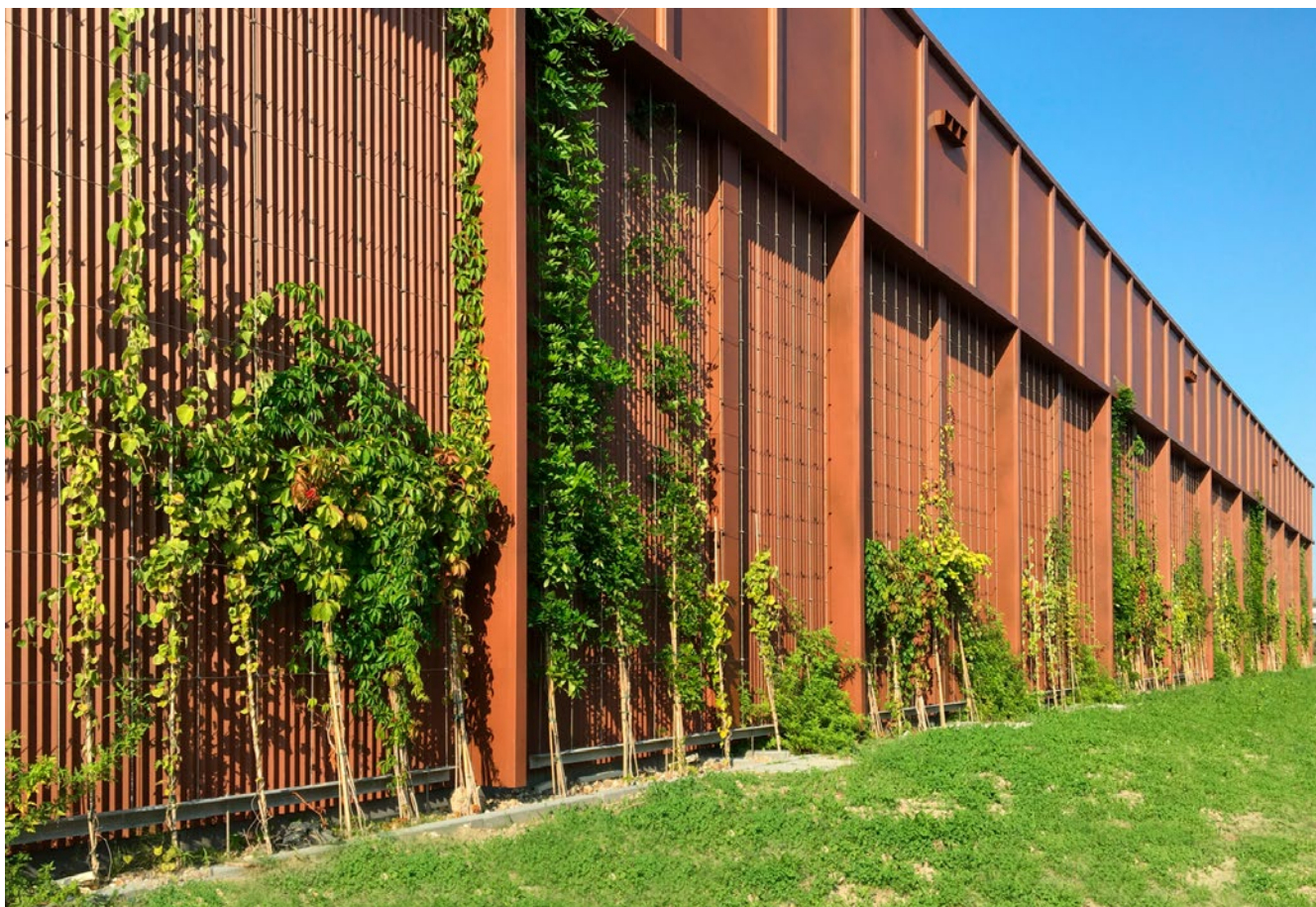
Het Kolleksjesintrum Fryslân is gelegen op een groene terp in het Friese landschap. Het wordt omringd door nieuw aangelegd landschap vol inheemse plantensoorten. De nissen in de gevels zijn begroeid met klimop, de daken bedenkt met sedum en mos en het dak ligt vol zonnepanelen.

Interessant is dat de wanden geïsoleerd zijn, maar de vloer niet. De vloer werkt als een energieopslagsysteem van aardwarmte en -koude. Dit zorgt voor gelijkmatige binnentemperaturen en luchtvochtigheid. De manier van bouwen en de klimatisering van het gebouw is gebaseerd op bouwmethodes van depots in Denemarken.

'Het hele pand verbruikt de energie van maar één huishouden.'

Margreta van Kammen, depotbeheerder

Om verdere verduurzaming gericht aan te pakken, nam het museum in 2023 deel aan een nulmeting via het Koploperproject, ondersteund door onder andere Toerisme Alliantie Friesland, Circulair Friesland, Ynbusiness, Provincie Fryslân en DZyzzion. Deze meting bracht in kaart waar winst te behalen was op het gebied van energieverbruik, afval, inkoop en logistiek. De inzichten worden sinds twee jaar nauwkeurig gemonitord via de Milieubarometer, een instrument dat milieubelasting en CO₂- uitstoot meet.

TOEKOMST

Het Fries Museum blijft zich, ondanks veranderende omstandigheden en nieuwe financieringsstromen, onverminderd inzetten voor verduurzaming. In de toekomst hoopt het museum een groter 'green team' te kunnen vormen, zodat er meer tijd en specifieke expertise beschikbaar komt om verduurzaming in detail door te voeren. Voor nu worden stap voor stap haalbare maatregelen genomen, waarbij het delen van kennis met collega-instellingen – zowel nationaal als internationaal – een belangrijk uitgangspunt blijft.

Gesproken met Lisa Klompe en Margreta van Kammen.

7

EVENEMENT

ZWARTE CROSS FESTIVAL

Zwarte Cross Festival is het grootste muziekfestival van Nederland én heeft de grootste motorcross ter wereld. In vier dagen trekt het evenement meer dan 265.000 bezoekers, die zich onderdompelen in een unieke mix van muziektredens, kunst en diverse cross klassen, van zelfgebouwde voertuigen tot professionele races – allemaal op het platteland van de Achterhoek, bij Lichtevoorde.

Onder het motto “Alles komt goed!” kiest het festival voor een laagdrempelige manier om duurzaamheid bespreekbaar te maken. Liever dan over ecologische voetafdrukken, spreekt men over een logische voetafdruk: keuzes die kloppen, die lokaal werken en bezoekers uitnodigen tot bewustwording. Hoewel het festival zich niet presenteert als volledig duurzaam, wordt er al jaren stevig ingezet op circulaire oplossingen en maatschappelijke rechtvaardigheid. Twee thema's die voor Zwarte Cross onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Wat Zwarte Cross Festival een ‘best practice’ maakt komt samen in twee thema's: Circulariteit en Maatschappij.

CIRCULARITEIT: van plastic tot waterafval

Sinds 2019 werkt Zwarte Cross aan het verminderen van afval op het terrein. Het grootste doel: het verminderen van plastic afval. Het festival ontwikkelde naar aanleiding van dit doel een eigen gesloten kringloop voor petplastic, in plaats van te kiezen voor herbruikbare hardcups. Alle bекers en flessen op het terrein zijn merkloos en dus geschikt voor hoogwaardige recycling. De flessen en бекers worden op het terrein verzameld in diverse afvalbakken door bezoekers, vrijwilligers en door grote stofzuigers van Collect & Clean en worden vervolgens nagescheiden in de milieustraat. Daarna neemt firma Wellman het materiaal mee voor reiniging en verwerking tot ‘flakes’, die Bordex weer omzet in nieuwe pellets. Deze pellets worden het jaar daarop opnieuw gebruikt voor бекers op het festival. In 2023 wist Zwarte Cross zo 75% van het бекerafval te recycleren; het doel is om in 2027 op 90% uit te komen.

Ook op het gebied van water loopt het festival voorop. Festivals produceren in korte tijd grote hoeveelheden afvalwater – een urgent thema gezien de strengere eisen vanuit de Europese Kaderrichtlijn Water vanaf 2027. In samenwerking met Waterschap Vechtstromen, Waterschap Rijn en IJssel, Vitens, de gemeente Oost Gelre en andere partners in de ‘Green Deal Circular Festivals’, zet Zwarte Cross in op lokale zuivering en hergebruik. Zo zorgt het systeem BluElephant van Jotem Water Solutions ervoor dat zwart afvalwater gezuiverd wordt tot bijna zwembadwater. Daarnaast wordt via het Silver Label Unit-systeem van MTD-afvalwater chemisch en fysisch gezuiverd, zodat het opnieuw als spoelwater of natuурwater gebruikt kan worden. Ook urine wordt gescheiden ingezameld en gezuiverd tot meststof, onder begeleiding van Nijhuis Saur Industries. Dankzij deze innovaties wordt zowel waterverbruik beperkt als de kwaliteit van het oppervlaktewater beschermd.

Het innovatieproces vindt grotendeels plaats binnen het eigen Zwarte Cross Lab, in samenwerking met Innofest – een platform dat festivals inzet als testomgeving voor duurzame technologieën. Bezoekers worden hierin actief meegenomen: via initiatieven zoals de ‘Power Shower’ van Vitens en het theaterpodium van Theatro Obscura wordt het thema watergebruik speels onder de aandacht gebracht.

MAATSCHAPPIJ: aandacht voor mens en rechtvaardigheid

Voor Zwarte Cross is actie voor duurzaamheid en sociale rechtvaardigheid innig met elkaar verbonden. Een goed voorbeeld hiervan is de samenwerking die het festival in 2024 is aangegaan met Sheltersuit Foundation uit Enschede. Zij zamelen de achtergebleven slaapzakken en tenten in om deze te verdelen onder dak- en thuislozen of om er warme jassen van te maken voor hen die dit hard nodig hebben. Van de achtergebleven materialen maken zij, samen met dak- en thuislozen en vluchtelingen slaapzak jassen en tenten (Sheltersuit en Shelterbag) die warm en regendicht zijn.

Bovendien bood het festival in eerdere edities ruimte aan initiatieven tegen antihomogeweld, zoals de ‘canal parade’ op het droge, en werd met de ‘Naked Run’ aandacht gevraagd voor vrijheid en inclusie. Ook heeft Zwarte Cross de Zoepsidie regeling bedacht, waarbij bezoekers hun persoonlijke situatie konden uitleggen en toegang kregen tot extra muntjes, om zo het festivalbezoek voor mensen die het minder breed hebben mogelijk te maken.

De voortdurende samenwerking met Innofest zorgt ervoor dat er jaarlijks nieuwe sociale en duurzame innovaties getest kunnen worden op het terrein, met als doel deze ook op andere plekken in de samenleving toe te passen.

TOEKOMST

Voor de komende jaren ligt de focus op verdere verduurzaming van de energievoorziening. In 2023 draaiden de crewcatering, horeca en backoffice volledig op zonnestroom, wat resulteerde in een besparing van 7,5 kiloton CO₂. Momenteel wordt 90% van de traditionele diesel vervangen door HVO100 – een biobrandstof op basis van afgewerkt frituurvet, plantaardige oliën en reststoffen. De ambitie is om dit aandeel verder te verhogen en meer gebruik te maken van zonne-aggregaten.

Met nuchtere ambitie, stevige partnerschappen en een goed gevoel voor humor blijft Zwarte Cross zichzelf opnieuw uitvinden – als een plek waar feest, vernieuwing en verantwoordelijkheid hand in hand gaan.

INTO THE GREAT WIDE OPEN

Into The Great Wide Open (ITGWO) is een jaarlijks terugkomend duurzaam kunstfestival aan het einde van de zomer op een Natura 2000 gebied in de Waddenzee; de duinen van Vlieland. Ondanks deze milieuregels en natuurbescherming kan er toch ieder jaar een bijna klimaatneutraal festival met 10.000 bezoekers en medewerkers plaatsvinden. Hoe doen zij dit, waar lopen ze tegenaan en wat zijn tips voor andere festivals en evenementen?

Het duurzame succes van ITGWO komt vanuit een missie: een circulair en klimaatpositief festival. ITGWO ziet festivals als ideale proeftuin voor deze transitie en biedt naast bedrijven ook ruimte aan makers, artiesten en culturele organisaties om onderzoek op technologisch en sociaal/maatschappelijk vlak te faciliteren.

Wat ITGWO een 'best practice' maakt komt samen in twee thema's: Circulaire bedrijfsvoering en Klimaatpositief.

CIRCULAIRE BEDRIJFSVOERING: afval = grondstof

ITGWO werkt samen met lokale partijen zoals de Noord-Nederlandse afvalverwerker Omrin om afvalstromen tijdens het festival zo lokaal, kort en circulair mogelijk te houden. Een belangrijk onderdeel hiervan is de eigen ontwikkeling van afvalscheidingscentra op het terrein, waar vrijwilligers het afval ter plekke sorteren. Hierdoor blijft slechts een klein percentage restafval over.

Het festival stelt jaarlijks aangescherpte duurzaamheidsdoelstellingen op, die breed worden gedragen binnen de organisatie. Leveranciers, artiesten en partners worden actief betrokken bij het zoeken naar duurzame alternatieven. Dit geldt bijvoorbeeld voor 'single-use' bouwmaterialen zoals worteldoek, kunststof afvoeren of verf – waarvoor nu alternatieven als jute of 'bio-based' verf worden onderzocht.

Een succesvol voorbeeld is de overstap op herbruikbaar servies in samenwerking met Paardekooper. Na uitgebreid materiaalonderzoek is gekozen voor een circulair materiaal en systeem waarbij servies op locatie wordt ingezameld en de schoonmaak ervan plaats vindt op het vaste land. Bikers en keramiek servies wordt gedurende het festival schoon gemaakt en herverdeeld. Elke horeca leverancier op het festivalterrein krijgt een beperkt aantal servies per festival duur. Dit bespaart aanzienlijk op afval, energie en water en verhoogt het bewustzijn bij bezoekers.

Zelfs na afloop van het festival blijft circulariteit een uitgangspunt. Materialen die niet geschikt zijn voor hergebruik op grote schaal – zoals schroeven, kurken of restverf – worden tijdens een 'jutavond' aangeboden aan eilandbewoners. Op deze manier blijven ook kleine hoeveelheden grondstoffen lokaal circuleren en krijgen ze een tweede leven in kleinschalige projecten.

KLIMAATPOSITIEF: hoe ITGWO verder gaat dan co2-neutraal

In 2024 kwam 95% van de stroom voor het festival uit zonnestroom van Vlieland zelf. De andere 5% kwam uit dieselaggregaten op hernieuwbare diesel (HVO100). Komende editie (2025) zijn deze dieselaggregaten van de baan en is alle stroom afkomstig uit de netaansluiting, ook de inhoud van de batterijen. Deze worden 's nachts opgeladen via de netaansluiting en vangen overdag de pieken op. De dieselaggregaten zijn hierdoor vanaf nu volledig van de baan.

ITGWO en het zwembad Flidunen hebben sinds dit jaar (2025), de handen ineengeslagen en ervoor gezorgd dat het stroomgebruik van ITGWO nu helemaal gevoed kan worden met stroom van het eiland. De netaansluiting bij Flidunen is dit jaar verdubbeld in vermogen vanwege het vernieuwen van het transformatorhuis. Dit zorgt ervoor dat de belangrijkste locatie van het festival verdubbeld in netstroom capaciteit. De netstroom van het zwembad plus de netstroom via een basisschool, zorgt samen voor 95% van de gebruikte stroom van het festival. Geheel uit zonnestroom van het eiland.

“Vaste stroom aansluitingen zijn hetgeen echt groot verschil kan maken”,

Daan Stigter, duurzaamheidsmanager.

Van fossiele kilometers naar een emissievrije reis

Los van de stroomtoevoer van het festival, denkt ITGWO ook na over de fossiele uitstoot. Om van ITGWO een 100% klimaatpositief festival te maken zijn ook de bezoekersverplaatsingen een om rekening mee te houden.

Hiervoor maakt ITGWO gebruik van 'Goede reis-toeslag'. Elke bezoeker betaalt €15,- extra op de reguliere ticket. Je kan dit geld terugvragen in ruil voor festivalmunten, wanneer je fossielvrij hebt gereisd. Iedere bezoeker die deze toeslag niet terugvraagt, schenkt hiermee het bedrag om extra onderzoek en pilots te laten uitvoeren voor toekomstige edities op vlak van uitstootvermindering.

Op dit moment is het grootste deel van de CO₂ -uitstoot, de bezoeker die met de auto naar het festival reist. Om het CO₂ -neutraal reizen te bevorderen, worden er voor bezoekers bussen ingezet vanuit verschillende steden in Nederland. Deze bussen rijden op HVO100. In de komende edities is het streven enkel elektrische bussen. De eerste stappen hierin zijn gezet. De boten van Rederij Doeksen, waar vrijwel iedere bezoeker afhankelijk van is, is nog steeds een uitdaging. Wel wordt deze uitstoot meegerekend bij de uitstoot van de bezoekers reisbewegingen. Elders in de scheepvaart zorgt het festival ervoor dat schepen afgetankt worden met HVO100. Deze manier van alternatieve brandstoffen compenseren heet 'fuel replacement'.

Naast de bezoekers, rijden ook leveranciers veelal op HVO100 en zijn de bouwmachines volledig elektrisch. Leveranciers worden expliciet benaderd om met elektrisch vervoer te rijden. Zij worden hierin begeleid door het team van ITGWO om deze overstap te versimpelen.

TOEKOMST

Volgens Daan Stigter is de grootste winst is nog te behalen in de verdere ontwikkeling van 'bio-based' materialen en herbruikbare bouwtechnieken. ITGWO blijft hierin zoeken naar innovatieve oplossingen die niet alleen functioneel, maar ook toekomstbestendig zijn. ITGWO zal zich extra inzetten voor de grondstoffen transitie. Bouwmaterialen zijn nog niet geheel circulair, batterijen zijn nog maar beperkt recyclebaar. Een samenwerking tussen bouwbedrijf BAM, TBI Holdings, Stichting DOEN en ITGWO moet ervoor zorgen dat voor zowel de bouw- als de evenementensector 'bio-based' bouwmaterialen ontwikkeld worden.

“Om een helemaal klimaatneutraal festival te worden, compenseren we ook onze historische CO₂-uitstoot.”

Daan Stigter, duurzaamheidsmanager

Gesproken met: Daan Stigter.

Colofon

Fotografie:

Marco Borggreve (voorzijde), OAK Motion Pictures, Tivolivredenburg (C. de Jager), Patronaat Haarlem, Het Wilminktheater en Muziekcentrum Enschede, (Willem van Walderveen), Internationaal Theater Amsterdam (Fabian Calis), Cinecitta Tilburg, Lumière Maastricht (Marcel van den Burg), OPEN Bibliotheek Delft, Van Abbemuseum (Boudewijn Bollmann), Fries Museum, Zwarte Cross Festival, Into The Great Wide Open (Laura Van Der Spek).

Dit document is opgesteld door VANG Buitenshuis, in opdracht van het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en in samenwerking met het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Met dank aan Raïssa Pater voor het uitvoeren van de interviews met de cultuursector en het schrijven en aanleveren van de content.

www.vangbuitenshuis.nl

Oktober 2025